

Амиракулова Н.Н.

**БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАКТАН
ДАЯРДООДОГУ АЙРЫМ БИР МАСЕЛЕЛЕР**

Амиракулова Н.Н.

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭТНОПЕДАГОГИКИ В
ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

N.N. Amirakulova

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS THROUGH ETHNOPEDAGOGY

УДК: 82.372.1.(575.2)

Макалада болочок мугалимдерди даярдоодо «Манас» эпосунун жана этнопедагогиканын айрым бир маселелери жөнүндө сөз болот.

Негизги сөздөр: коомдук, маданий мурас, улут, таалим-тарбия, рухий байлык.

В статье говорится о некоторых проблемах этнопедагогике и в эпосе «Манас» при подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: общественный, культурное наследие, нация, воспитание, духовное богатство.

The article says about some problems of pedagogy and in the epic Manas saus in preparing future teachers.

Key words: pullic, culturad, heritage nation, education, spiritual wealth.

Азыркы кездеги демократиялык тарбиялоонун негизги максаты- чыгармачыл, руханий жактан бай, гумандуу инсанды калыптандыруу болуп саналат. Болочок мугалимдер биздин келечегибиз, анткени, биздин коомдун келечеги негизинен жаштардын кулк мүнөзү менен аныкталмакчы. Адамдын дүйнөгө көз карашы, анын айлана-чөйрөдөгү реалдуу турмушка болгон мамилеси бала кезинен калыптанып, кулк мүнөзү туруктуу көрүнө баштайт, анын коомдук турмуштан ээлей турган өз ордун изденүүсү, иштей турган тармакты аныктоосу да негизинен жаш чагынан башталат. Инсандын калыптанышы үчүн өткөн муундардын маданий мурас-тарынан, элдик педагогиканын байлыктарынан билгичтик менен пайдалануунун мааниси өтө зор.

Ал эми «Элдик педагогика» деген эмне? экендигин биз чечмелеп алалы.

Элдик педагогика - бул эл тарабынан иштелип чыккан жана элдик оозеки чыгармачылыкта, салт-санаада, үрп-адаттарда, ырым-жырымдарда, оюн-шооктордо, этнографиялык, тарыхый жана географиялык материалдарда сакталып келген педагогикалык идеялардын жана тарыхый тарбиялык тажрыйбалардын жыйындысы. Демек, элдик педагогика – бул улуттун сабаттуулугунун жана маданияттуулугунун башаты, анын уюткусу.

Этнопедагогика болсо ошол элдик педагогиканын үлгүлөрүн бүгүнкү күндүн талабына ылайыкташтырып окутуунун жана тарбиялоонун мазмунун аныктап белгилөөнүн жолдорун иликтөөчү илим. Этнопедагогикада улуттун илгээртен бери түптөлүп келген психологиялык көрөңгөсү, максат

мүдөөлөрү, руханий идеялары, материалдык жана руханий салттары түгөл чагылдырылат.

Таалим-тарбия иши адам ишмердүүлүгүнүн өтө татаал катмары. Мында бардык нерселер мугалим, тарбиячылардын инсандык өрнөгүнө негизделет. Ошондуктан мектептерде мугалимдин этномаданий компетенттүүлүгүнө көбүрөөк көз каранды. Ал эми мугалимдин кесиптик этномаданий компетенттүүлүгүнүн мазмуну таалим-тарбия маданиятынын бөтөнчөлүгүн изилдеген этнопедагогика илимине негизделиши шарт. Этнопедагогика жеке ошондой эле улуттун жан дүйнөсүн таанууга жана жол ачууга глобалдуу илим. Улутту таануу үчүн анын салттуу тарбия маданиятын үйрөнүү керек.

Окутуу-тарбиялоо ишинин натыйжалуулугу, мугалимдердин, тарбиячылардын улуттук өзгөчөлүктөрдү канчалык даражада эске алып, канчалык даражада улуттук руханий байлыкты жалпы адамзаттык маданияттын жетишкендиктери менен туура айкалыштыра пайдалана билүүсүнө байланыштуу. Окутуу-тарбиялоо процессинде элдик педагогиканын каражаттарын максаттуу пайдалануу азыркы педагогикалык теорияны жана практиканы байытат. Элдик педагогиканы пайдалануу натыйжалуу болсун үчүн ал иш системалуу жана такай жүргүзүлүшү зарыл. Элдик педагогиканы өздөштүрүп билүүгө ишмердүүлүк менен мамиле кылууга туура келет, б.а. окуучулардын билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү, баа берүүчүлүк ориентирлери жана адептүүлүк идеялары алардын өздөрүнүн иштеринде, эмгектенүүлөрүндө, аракеттеринде бекемделип бышыкталганы эң маанилүү.

Болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоодо төмөндөгүлөргө көңүл буруу зарыл.

- Студенттердин элдик педагогикалык рухий ыймандык нарк-дөөлөттөрдү сактоого, окуп үйрөнүүгө, иликтеп-изилдөөгө жана жайылтууга ынтызарлыгын андан ары өнүктүрүү;

- элдин жашоо-турмушу улуттун кулк мүнөзү, жигер-дымагы, менталдык-психологиялык сапаттары, педагогикалык көз караштары, тарбия тажрыйбалары, адептик этикалык салттары жөнүндөгү башка сабактардан алган илимий билимдерин иретке салуу;

- элдик педагогикалык дөөлөттөрдү тынымсыз өнүгүү абалында түшүнүү жана этномаданий таалим-тарбия жумуштарын долборлоодо эски менен

жаанынын элементтерин дайыма терең талдап, кылдат эске алууга умтулуусун калыптоо;

- этномаданий таалим-тарбия жаатында программалык, дидактикалык материалдарды түзө билүү боюнча баштапкы тажрыйбага ээ кылуу жана дагы болочок мугалимдердин кыргыз элине таандык традициялык менталитетинин мазмунун жакшы өздөштүрүүсү абзел. Анын ичинен кыргыз элине таандык улуттук дөөлөттөргө ээ болушу зарыл: Улууну сыйлоо, кичүүнү урматтоо, калп айтпоо, бирөөнү кемсинтпөө, акыл-эс менен иш алып баруу, ар бир улуттун маданий нарк дөөлөттөрүн сыйлоо менен бирге ар бир адамга толеранттуу мамиле жасоо ж.б.у.с.

Болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоодо окуудан тышкары иштердин тармагын кеңейтүү: ийримдерди, секцияларды, чыгармачыл музыкалык ырчылардын жамааттарын уюштуруу зарыл.

Инсандын курактык жана жекече өзгөчөлүгүн эсепке алуу элдик педагогиканы пайдалануунун маанилүү принциби болуп эсептелет, анткени элдик чыгармачылыктын материалдарынын окуу предметине жана конкреттүү темага туура келүүсүн аныктап алуу жакшы, натыйжада окутуунун, билим берүүнүн, тарбиялоонун натыйжалуулугу жогорулайт. Өзгөчө элдик чыгармалардагы тиешелүү материалдарды жадыбал боюнча өтүлүүчү окуу, адабият, тарых, география сыяктуу предметтерде кошо пайдалануу үчүн тандап алуу өтө маанилүү. Этнопедагогикалык материалдарды үч багытта: сабакта, класстан тышкары жана массалык иштерде пайдаланууга болот.

Мындан тышкары болочок мугалим эмнени билиши зарыл?

- Күнүмдүк эл аралык карым катнашта болуп жаткан оң жана терс көрүнүштөрдү туура баамдап билүү;

- Жаштарды улуттар аралык карым-катыш чөйрөсүн өнүктүрүү менен бирге ар бир адамга толеранттуу мамиле жасоо ж.б.у.с..

Мугалимдин толеранттуулугунун негизинде гуманизм деген түшүнүк негизги орунду ээлеши керек. Гуманизм-адамдын эң жогорку эң асыл баалуулук деп эсептеген моралдык принциби. Бул принцип ар бир адамдын жашоого, эркиндикке ар тараптан жетилип инсан катары өркүндөп өсүүгө адамдын баалуу нарктуулукка болгон укугун коргойт. Гуманизм адамгерчилик, адамды сүйүп урматтоо дегенди түшүндүрөт. Болочок мугалим гуманистик тарыхый ойлорду туура жана так өздөштүргөндө гана анын алдыңкы толеранттуулукка тарбиялоо компетенциясы өсүп-өнүгөрү шексиз.

Кыргыз элдик педагогикасынын нукура үлгүлөрүн, жоболорун, кыргыздын улуттук педагогикалык тарбия-таалим берүүчү эрежелерин «Манас» эпосунан көрүүгө болот. Эпостун түптүү тарбиялык баалуулуктарынын бүгүнкү мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоонун мазмунунда орун алышы күдүк туудурбай, мыйзам ченемдүү көрүнүш катары каралууга тийиш.

Маселен «Манас» эпосунун айрым бир үзүндүлөрүнө кайрылып көрөлү:

«Алты сан аман турганда,
Ыйык кыргыз жеримди,
Душмандын буту баскыча,
Асыл кыргыз элимди,
Тебелетип бөтөнгө,
Кор кылып карап жаткыча
Туулбай туна чөгөйүн,
Тирүү жүрбөй өлөйүн!
Ак калпак кыргыз эли үчүн,
Ала-Тоо артык жер үчүн,
Жанымды курман чалайын!
Аткарбасам антымды,
Төшү түктүү жер урсун!

Төбөсү ачык көк урсун!» эмне деген асыл саптар, эмне деген керемет сөздөр! Бул саптардын ар бири биз үчүн маанилүү, анткени ушул ар бир сөздүн артында көөнөргүс кенч, айтылып бүткүс эрдик, эл үчүн өзүнүн жанын аябай курмандыкка чалуу, мекенчилдик, сөзүнө болгон бекемдик, айткан сөзүн аткара билүүчүлүк сыяктуу «төрт тарабы төп келишкен» инсанга тиешелүү асыл сапаттар жатат. Анан кантип ушундай сапаттар жаш муундарды ойготпой койсун. Бул нерсе ар бир адамды патриоттуулукка, Ата мекендин коргоочусу болууга, берген убадасын аткарууга, элин, жерин көздүн карегиндей сактоого тарбиялайт.

Манастын ар-намыстуулугуна көз чаптыралы.

Эпосто Манастын бүт турушу менен ар-намыстын, болгондо да, жеке өзүнүн гана эмес, жалпы кыргыздын, улуттун ар намысынын адамы экени көрүнөт. Маселен «Көкөтөйдүн ашында» калмак-кытайлар Мааникер күлүгүнөрдү бергиле, болбосо чаап кетебиз дегенде Манас минтип турат:

Өрдөшкө жатар чагым жок,
Өлүмдөн аяр жаным жок,
Кайран жаным барында,
Кытайга тартар малым жок,
Мааникер берер чагым жок.
Ардактап ашка чакырдым,
Абийириң менен этиң же,
Алуучу калмак сен эмес,
Алдырчу кыргыз, мен эмес,
Чабуучу кытай сен эмес,

Чаптырчу кыргыз мен эмес! Манастын элинин, жеринин ар намысы үчүн бардыгына даяр экендиги көрүнүп турат.

Эки улуттун балдары Манас менен Алманбеттин мамилеси эмне деген толеранттуулукту тарбиялоочу улуу педагогикалык насыят. 15ке келген Алманбетти көрүп, Чыйырдынын эмчеги ийип кетет эмеспи. Анын оң эмчегин Манас, сол эмчегин Алманбет ээмп, алар эмчектеш бир туугандар болуп калат. Бул деталь – «эненин сүтү баланы улутка бөлбөйт», «эненин мээримин бала тандабайт», «ата-энелер-балдардын келечегин аныктайт» деген улуу идеяларды айтып турат. Эпосто Манастын айкөлдүгү, боорукерлиги, кемчилигин моюнга ала билгендиги, кенешчилдиги, кенендиги, кечиримдүү-

лүгү, сабаттуулугу, ыймандуулугу ж.б толгон токой тарбия ала турган асыл сапаттары бар.

Биз болочок мугалимдерди, жаштарды ар кандай жасалма окуулардан, иш чаралардан эмес, мына ушундай көркөм дөөлөттөрдүн, турмуштук фактылардын негизинде толеранттулукка, боордоштукка, ынтымакка тарбиялоону колго алуубуз керек.

Адабияттар:

1. Алимбеков А. «Кыргыз этнопедагогикасы» Б.-1996-ж.
2. Байгазиев С. «Манас» эпосунун руханий, адептик-философиялык, патриоттук улуу дөөлөттөрү жана педагогикалык асылнарктары. Б.-2014
3. Алимбеков А. «Болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоо концепциясынын негизги жоболору» Эл агартуу-Бишкек 2009.
4. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы:1 бөлүк. Респ. мугалим. адистик. берүүчү жогорку окуу жайларынын студ. үчүн окуу куралы.Б-1996.69-б.
5. Эл агартуу 2011-ж №3 61-62б.

Рецензент: к.п.н., доцент Даминова И.
